

EL DERECHO REPRESIVO DE FRANCO (1936-1975),
DE MARC CARRILLO, MADRID, TROTTA, 2023, 488 P.

El derecho represivo de Franco és una obra necessària que analitza de manera sistemàtica, unitària i exhaustiva el sistema legal de la dictadura franquista. Un sistema que l'autor identifica pel seu caràcter essencialment repressor. L'estudi minuciós i rigorós que fa de les lleis, la jurisprudència i la doctrina dels juristes partidaris del règim, revela amb claredat que l'Estat franquista en cap cas, i contràriament al que sostenien els seus defensors, pot ser considerat un estat de dret. La persecució i l'extermini de l'oposició política, l'absència de separació de poders, la vulneració sistemàtica dels drets fonamentals i la immunitat de la qual van gaudir els autors materials de les tortures, són elements definidors de la legalitat franquista, trets que la van caracteritzar des del cop d'estat del 1936 fins al final de la dictadura el 1975.

L'anàlisi jurídica proposada està informada inevitablement pel context històric i social en què es va situar la dictadura, prop de quatre dècades del segle xx. Un període extens que el llibre, sense ser una obra de caràcter històric, contribueix a comprendre i esclarir. A partir de l'estudi de la legislació i de la manera d'actuar de les forces de seguretat de l'Estat i dels tribunals de justícia, amb una atenció especial als processos celebrats davant dels tribunals militars i del Tribunal d'Ordre Públic (TOP), l'autor exposa el caràcter repressiu del règim. El franquisme queda evidenciat com un sistema polític autoritari i totalitari que va saber instrumentalitzar la legalitat per a oprimir el país durant quatre dècades, amb un sistema repressiu que va afectar de manera particularment intensa i cruenta l'oposició democràtica i d'esquerres, els treballadors, les dones i els homosexuals.

De bon principi, el professor Carrillo desemmascara els discursos dels juristes que van pretendre, primer, legitimar el cop d'estat i, després, servir-se de la legalitat per a construir l'aparença d'un estat de dret que, sens dubte, sempre fou inexistent. L'organització del poder i l'estructuració dels governs, inclús en el context dels règims autoritaris, necessiten normes, un «estat amb dret», ens diu l'autor, però acaba conclouent que la institucionalitat franquista «mai va ser un estat de dret», atès que li mancaven dos elements definidors d'un estat que s'anomeni així: la separació de poders i el respecte als drets fonamentals. Malgrat que el règim franquista va ser descrit pels seus defensors com una democràcia orgànica, a través de l'anàlisi del pensament dels principals juristes de la dictadura que l'obra conté, resulta inequívoc que l'antiliberalisme i el rebuig de la democràcia eren veritablement els dos trets que distingien la ideologia dels vencedors del cop d'estat i de la guerra.

L'autor identifica amb claredat les arrels totalitàries del pensament jurídic del règim. En aquest sentit, vincula les obres de dos dels seus internacionalistes més significatius, Francisco Javier Conde i Luis Legaz Lacambra, amb l'ideari totalitari del teòric alemany Carl Schmitt. Així, el pensament schmittià (el decisionisme, la personalització del poder i la defensa d'una comunitat política dividida entre amics i

enemics) va expressar-se a Espanya per mitjà dels dos deixebles del jurista alemany i, en concret, amb la defensa del «caudillaje» i de la proposta de concentrar el poder en la persona de Franco; tot revestit amb un discurs nacionalcatòlic, «un tomisme de segona mà», ens diu l'autor, i defensat per pensadors com Álvaro d'Ors o Francisco Elías de Tejada y Spínola, que pretenien legitimar i justificar la repressió emparant-se en la necessitat de defensar la família, la nació i la tradició.

De la lectura en conjunt de l'obra es desprèn que el caràcter repressiu de la legalitat franquista va ser l'element consubstancial del règim durant tota la seva existència. Tot i aquest caràcter constant de repressió, al llarg de tres capítols (2, 3 i 4) l'autor proposa una periodització del franquisme que distingeix entre tres etapes històriques, cadascuna de les quals s'identifica per la intensitat de la repressió que va facilitar les successives reformes del sistema legal. Aquesta periodització sosté que la fase inicial, coincident amb la guerra (1936-1939), va estar marcada pel terror, i que la finalització del conflicte bèl·lic fou succeïda per una fase de repressió generalitzada que es va prolongar fins a l'aprovació del Pla d'estabilització del 1959, l'aprovació del qual va marcar l'inici de la liberalització econòmica i d'un sistema repressiu més selectiu.

Durant el període en què es va prolongar el conflicte bèl·lic, la finalitat de l'estratègia dels generals colpistes va ser aniquilar les persones lleials a la República i crear un context de terror que desmobilitzés qualsevol pretensió de resistència futura i, per contra, contribuís a consolidar un sistema de govern autocràtic. En el capítol segon l'autor fa una anàlisi unitària i comprensiva de les normes dictades per la Junta de Defensa Nacional que li permet identificar els trets característics d'un sistema repressiu que es va mantenir durant tota la dictadura. Així, durant aquest primer període es van establir les bases d'un sistema legal caracteritzat per la concentració del poder en la persona de Francisco Franco (Decret núm. 138, del 29 setembre de 1936, i lleis de prerrogativa del 30 de gener de 1938 i del 8 d'agost de 1939), l'eliminació del pluralisme polític i la instrumentalització de la magistratura, la policia i, en especial, l'Exèrcit per a humiliar, sotmetre i liquidar els partidaris del règim republicà, democràtic i laic (*Bando* de declaració de guerra del 28 de juliol de 1936, Decret núm. 79, del 31 d'agost de 1931, o Llei del 20 d'abril de 1937, de prohibició dels partits polítics del front popular).

En síntesi, aquest segon capítol ofereix un retrat de com la policia franquista, la milícia falangista i l'Exèrcit colpista van legitimar la violència exercida contra els opositors polítics sobre la base d'un entramat jurídic que de manera sistemàtica va vulnerar qualsevol dret essencial en un estat democràtic i liberal (els drets a la defensa, a un procés judicial amb garanties, a la llibertat de premsa i a la irretroactivitat de les normes penals desfavorables). Ans al contrari, es va configurar un sistema que va prioritzar el dret penal de l'enemic i la depuració professional dels funcionaris lleials a la República, un règim que va abusar de les jurisdiccions especials i en què van predominar la jurisdicció militar, els judicis sumaríssims i la concepció de la presó com un sistema d'humiliació.

El final de la guerra no va posar fi a la repressió. De la lectura del tercer capítol es desprèn que la repressió generalitzada va perdurar fins al 1959. Les depuracions de mestres, jutges i fiscals, entre molts d'altres, van permetre consolidar una Administració pública que es regia no per criteris de professionalitat i neutralitat, sinó per la lleialtat demostrada a Franco. Certament, durant aquest període es va dissoldre el Tribunal de Responsabilitats Polítiques creat el 1939 i, nou anys després d'acabada la guerra, el 1948, el *Bando* de guerra del 28 de juliol de 1936 va perdre la seva vigència. Però l'intent de presentar-se davant de la comunitat internacional com un règim singularment espanyol, desvinculat dels països perdedors de la guerra, i com un ferm dicte de contenció davant l'avenç del comunisme, només va ser una façana incapaç d'ocultar el caràcter autoritari del règim.

El professor Carrillo, en aquest sentit, desgrana el conjunt de normes fonamentals que el Movimiento Nacional va aprovar durant aquest període, entre d'altres la Llei constitutiva de les Corts (1942), el *Fuero de los españoles* (1945), la Llei del referèndum nacional (1945) i la Llei de successió del cap d'estat (1947), per a il·lustrar com el reconeixement formal de drets, la constitució d'un parlament, la possibilitat de celebrar referèndums nacionals o la definició d'Espanya com un regne, eren únicament elements legitimadors d'un règim en què el poder era monopoli personal del dictador, en què el pluralisme era una ficció que es reduïa a les lluites de poder entre els grups afectes al règim (Església, Exèrcit i Falange) i en què els drets fonamentals eren vulnerats de manera sistemàtica, sense l'opció de gaudir d'una tutela judicial efectiva.

En tot cas, l'anàlisi exhaustiva de la normativa que fa l'autor mostra que la repressió no va afectar únicament els opositors polítics, sinó tot el conjunt de la societat civil. Les limitacions a la llibertat de premsa, en especial l'exigència de censura prèvia, van frustrar l'exercici independent de la professió periodística i la producció cinematogràfica. I, en l'àmbit laboral, un aspecte molt present en l'anàlisi jurídica que el llibre efectua, la definició del treball com una comunitat d'interessos, la prohibició del dret a la vaga i la del sindicalisme lliure van negar sistemàticament els drets dels treballadors i els van situar en una posició de subordinació respecte a l'empresari.

Seguidament, en el capítol quart l'autor assenyalava l'any 1959, amb l'inici de la liberalització econòmica i de l'ascens dels tecnòcrates de l'Opus Dei, com un moment de reformes legislatives que van modificar la legalitat del règim substituint un sistema de repressió generalitzat per un altre de caràcter més selectiu. Les reformes legislatives encaminades a liberalitzar la premsa, a disminuir el protagonisme de la jurisdicció militar i a apaivagar la creixent conflictivitat laboral, van fracassar perquè el règim no va renunciar als seus postulats autoritaris. Així, la Llei d'ordre públic del 1959 i la creació del Tribunal d'Ordre Públic el 1963, definida pel Dr. Carrillo com una jurisdicció especial, no ordinària, integrada per jutges civils, no van posar fi al protagonisme i la primàcia d'uns tribunals militars que continuaven escollint els casos en què desitjaven exercir la seva competència i que van aplicar condemnes a mort fins al final de la dictadura.

Les contradiccions també van condemnar la intencionalitat liberalitzadora de la Llei de premsa del 1966, ens diu l'autor. Tot i que l'anomenada Llei Fraga va suprimir la censura prèvia, l'ambigüitat en la regulació dels límits a l'exercici de la llibertat d'informació va afavorir l'autocensura. Davant del temor de patir un segrest administratiu de les publicacions o de ser destinatari d'una sanció econòmica, es va imposar la cautela. El mateix va succeir en l'àmbit laboral: l'aprovació de la Llei de convenis col·lectius el 1958 i el reconeixement implícit que l'empresa no era una comunitat d'interessos, així com la despenalització de l'atur col·lectiu el 1967, no van evitar la repressió de les protestes laborals dels treballadors, considerades actes il·legals i subversius.

Per tant, la lectura de l'obra del professor Carrillo permet concloure que la repressió va ser una constant durant tota la dictadura i que la pressuposada liberalització únicament va accentuar les contradiccions d'un règim que per natura era autòritari. Finalitzada l'anàlisi de la periodització del sistema legal franquista, l'autor acaba el llibre amb dos capítols metodològicament diferents. En el capítol cinquè detalla les dinàmiques del procés de detenció policial i del procés judicial, amb un èmfasi especial en les dificultats que van experimentar els advocats per a exercir la defensa dels opositors polítics encausats per la justícia franquista, uns processos que es distingien per l'absència de les mínimes garanties associades al *due process*, en què l'acusat era sotmès a tortures, incomunicat i empresonat preventivament, i en què, amb freqüència, el procés es podia dilatar de manera desproporcionada.

Advocat i client s'enfrontaven a un sistema arbitrari que limitava les opcions de recurs, en què l'atestat elaborat per una policia ideològicament afí al règim tenia un valor probatori cabdal i en què el procés judicial es distingia per la impossibilitat de desenvolupar una estratègia de defensa autònoma i efectiva dels drets. Tot i així, l'autor destaca la tasca imprescindible que els advocats van fer en aquest àmbit i en l'acompanyament personal de les víctimes del règim i les seves famílies. Un capítol metodològicament consistent perquè està informat pel testimoni viu d'advocats que van intervenir de manera directa en processos davant del TOP i que anys més tard van tenir un paper destacat en la Transició democràtica, com ara Miquel Roca i Junyent i Óscar Alzaga Villaamil, entre d'altres. La incorporació a la investigació de fonts documentals directes, de persones que van lluitar amb les dinàmiques del funcionament de l'Administració de justícia de l'època, sens dubte atorga a l'obra una vigència perenne.

El llibre finalitza amb un sisè capítol de dret comparat repressiu. La dictadura de Franco és contextualitzada en un continent europeu que durant el segle XX va experimentar l'ascens de l'autoritarisme. L'Espanya de Franco és un cas singular, però no aïllat, i l'autor hi identifica trets comuns amb l'Alemanya de Hitler, el règim de Vichy del general Pétain, l'*Estado Novo* del Portugal de Salazar o la dictadura dels coronels de Grècia. Totes aquestes dictadures van ser antiparlamentàries i antiliberals i es van caracteritzar per la concentració del poder en l'executiu, la limitació dels drets fonamentals i de la llibertat de premsa, l'ús de la policia com a instrument de repressió, la

tortura sistemàtica, la proliferació de jurisdiccions especials i la falta de garanties en els processos judicials.

Substantivament sòlid i metodològicament consistent i plural, el llibre del professor Carrillo *El derecho represivo de Franco* no és només una anàlisi jurídica rigorosa i exhaustiva, sinó també una obra que enforteix la memòria col·lectiva de la democràcia espanyola. L'autor mostra el caràcter netament repressor del règim franquista en un estudi jurídic que constitueix un tribut a la veritat i a la dignitat de les seves víctimes i que es configura també com una advertència per al futur per a desemmascarar tots els líders que apelen a la legalitat per a dissimular el caràcter autoritari i antiliberal de les seves reformes.

David Mier Galera